

Це насамперед проблеми самого суспільства, й для їхнього розв'язання необхідними є зусилля у соціальній сфері.

Нові інформаційно-комунікаційні технології створюють унікальні можливості прямого діалогу між людьми практично незалежно від ситуації і їх фізичного місцезнаходження. Але з іншого боку, інформаційно-комунікаційні технології можуть не тільки полегшувати комунікацію, але й внаслідок своєї інструментальної природи її ускладнювати. Симбіоз інформаційно-комунікаційних і соціальних технологій в сукупності з використанням можливостей сучасних біотехнологій несе потенціал, здатний зруйнувати багато конститутивних елементів у традиційній структурі людського досвіду, поставити його під контроль, а в перспективі і зовсім замінити його. Це у свою чергу може призвести до зміни глибинних механізмів, що формують самосвідомість людини. Тому в сучасному світі бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, методів інформаційної дії виникає необхідність поглиблення розуміння філософського принципу гуманізму.

У країнах перехідного типу, до яких належить й Україна, інформаційний складник відіграє особливу роль у державному управлінні перехідними перетвореннями. Інформаційна політика влади може як сприяти швидкому встановленню нових соціальних порядків, так і деформувати демократичну спрямованість соціально-політичного процесу. Аналіз місця й ролі інформаційно-комунікаційних технологій у соціальних відносинах в сучасній Україні свідчить, що розвиток моделей інформаційно-комунікаційних технологій в 90-і роки (часи становлення української державності) був багато в чому детермінований процесами глобального транзиту варіантів інституціалізації сфери суспільних відносин. Розвиток шляхом технократичної медіатизації (з допомогою тільки програмно-технічних засобів і інформаційно-комунікаційних технологій, симуляцій), модифікацій інформації або перетворення її в зону владно-дисциплінарного контролю робить вельми проблематичним розвиток інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту інституціалізації сфери суспільних відносин, як засобу забезпечення інформаційної безпеки й створення позитивної репутації України на міжнародній арені.

**Руслан Гула
м. Полтава**

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Наприкінці ХХ ст. категорії «глобальний», «глобалізація», «глобальні процеси», «глобалізм», «глобалістика» поширювались в науковому дискурсі настільки швидко, що наблизились до філософських категорій «єдине», «загальне», «глобальний не лише – планетарний, ... а – всеохоплюючий, універсальний, загальний» [1, с. 120]. Термін «глобалізація» виник у 80-х рр., його вперше вжив Теодор Левітт, для позначення світового ринку товарів та послуг, виникнення якого ознаменувала економічна діяльність транснаціональних корпорацій. Адаптував це поняття для загальнонаукового використання Р. Робертсон, який визначив розвиток глобалізації як двоєдиний процес перетворення загального в окреме і перетворення

окремого в загальне [2]. Така тенденція визначила особливості процесів обміну матеріальними та духовними цінностями між державами, націями, спільнотами, що виявлялися через не лише через інтернаціоналізацію чи універсалізацію, а й уніфікацію та нівелювання окремих ідентичностей для формування глобального чи єдиного «світового суспільства». Саме глобалізація та модернізація відображають тенденції сучасного інформаційного суспільства, стратегічною метою якого є створення цілісного світу.

Осмислення феномену глобалізації та пов'язаного з ним процесу комунікації, виявили кардинальні трансформації в сприйнятті часових і просторових відносин та географічних кордонів соціуму, які нівелюються через техногенність сучасної цивілізації, тобто почався процес «ретрайбалізації» – гомогенізації світу (комунікативного простору) [3].

У трактуванні глобалізації як феномену, процесу, тенденції немає єдиної думки, у зв'язку з тим, що глобалізація розглядається крізь призму множинності наукових парадигм з використанням різних методів й підходів.

Інструментальний підхід розглядає глобалізацію як *процес* створення нової транснаціональної спільноти, факт та явище, які вже обумовлюють особливості функціонування усіх сфер життя суспільства. Глобалізація, на думку У. Бека «створює транснаціональні соціальні зв'язки та простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур... Глобальний світ – це транснаціональна світова спільнота якій не вистачає всесвітньої держави й всесвітнього уряду» [4, с. 26, 32]. Негативні тенденції цей підхід вбачає у нівелюванні чи знищенні національних культур, а позитивним результатом глобалізації мало б стати утворення гібриду цих культур, умовної світової «суперкультури», яка б стала універсальним надбанням світового суспільства. На думку українського філософа В. Воронкової: «Глобалізація – це історичний процес ... створення міжнародного культурно-інформаційного поля, інфраструктури для міжрегіональних, у тому числі й інформаційних обмінів» [5, с. 9].

Отже, акцентуючи увагу на процесах трансформації культур, радикальний підхід вказує і на нелінійний суперечливий характер змін у всіх сферах функціонування суспільства (інформаційно-комунікаційній також).

Скептичний підхід вважає глобалізацію *міфом*, який був створений ідеологами вільного ринку з метою демонтажу системи соціального забезпечення та скорочення соціальних витрат [6] і є лише відображенням процесів посилення взаємодії між національними економіками та їх інтернаціоналізацією. Причому, вказуючи на передовсім економічні аспекти процесу комунікації держав, прихильники цього підходу особливо акцентують умови цих комерційних взаємодій, а саме нерівномірність можливостей «гравців» світового ринку і їх дискретний характер. Скептики практично відкидають можливість рівноцінності та рівноправності в умовах об'єднання суспільств [7], що значно посилюється в умовах інформаційного суспільства через нерівномірність розподілу матеріальних, технологічних і кадрових ресурсів.

Інтеграційний підхід розглядає глобалізацію як *тенденцію*, яка спрямована на досягнення єдності (гомогенності) усього людства у системі

світу, яка забезпечує взаємодію і взаємозв'язок країн, культур, держав в економічній, політичній, культурній, технологічній та інформаційних сферах [8]. «Глобалізація – це подолання і навіть ліквідація традиційних кордонів між державами через формування єдиного технологічного, торгівельного, економічного та інформаційного простору» [9, с. 85].

Комплексний підхід розглядає глобалізацію як комплекс тенденцій, форм взаємодій, фаз розвитку та об'єктивних процесів інтенсифікації транснаціональних потоків. За визначенням львівського дослідника А. Колодій, поняття глобалізації можна визначити таким чином: «Глобалізація – це фаза сучасної поглибленої та багатоаспектної інтеграції світу в умовах новітніх інформаційних технологій, завдяки яким світ стає єдиним цілим; це також процес кількісного зростання, інтенсифікації та якісної трансформації економічних, політичних, соціальних, правових, культурних зв'язків і відносин держав та регіонів із суперечними та неоднозначними наслідками» [10, с. 718]. Це об'єктивний процес, обумовлений зростаючими можливостями засобів комунікації, потребами міжнародної економічної та фінансової діяльності для розв'язання загальнолюдських проблем.

Глобалізація, на нашу думку, є синтезованою категорією, яка розкриває процес, механізм й тенденції функціонування світового розвитку як цілісної, взаємопов'язаної та взаємообумовленої інтегративної світосистеми, яка характеризується транснаціональними і транскордонними особливостями, що виявляються через інтенсифікацію процесів культурної, політичної, економічної та військової інтеграції та уніфікації, інноваційну діяльність та необмеженість комунікативних потенцій в епоху техногенної цивілізації. Об'єктивною передумовою глобалізації є становлення інформаційного суспільства.

Наявність каналів, засобів та способів комунікації в глобальних масштабах сприяли появі на межі ХХ–ХХІ ст. феномена сучасності – *глобального інформаційного суспільства*, яке є особливою формою постіндустріального інформаційного суспільства. Варто виокремити такі підходи до цього соціально-політичного явища і соціокультурного феномену процесів глобалізації та модернізації.

Радикально-глобалістський. Дослідники вважають, що роль держави на сучасному етапі розвитку нівелюється трансформаційними процесами на міжнародній арені. Взаємопов'язаність цих процесів – об'єктивна реальність сучасності. М. Прайс зазначає: «...існує загроза трансформації ролі держави у контролюванні та впливі на структуру та зміст, а, відповідно, і на формування національної ідентичності та демократичний процес. Глобалізм пов'язаний з втратою контролю та значними втратами набору лояльностей, які становлять будь-яку національну ідентичність» [11, с. 324]. Це створює системне діалектичне протиріччя між втратою контролю над національним сегментом глобального інформаційного суспільства та наявністю міцних державних ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій для формування і коригування національної ідентичності в процесі глобалізації. На думку В. В. Буряка, «Інтернет – розгалужена система забезпечення інформацією усіх сегментів держави на основі взаємопов'язаних баз даних,

які з'єднані комунікаціями та забезпечують життєдіяльність держави» [12, с. 59].

Комунікативно-мережевий поєднує процеси глобалізації та модернізації з об'єктивними процесами трансформації соціальної структури суспільства, якому притаманні такі ознаки: створення нових правил соціальної гри та комунікації; розширення можливостей перетворення віртуальних зв'язків в реальні завдяки Інтернету та іншим комп'ютерним технологіям; створення нового «мережевого» суспільного устрою.

З другого боку, *соціотехнічний підхід* визначав, що глобальне інформаційне суспільство є результатом розвитку інформаційного простору. Розгалужена та ефективна інформаційна інфраструктура створює комфортні умови для розвитку суспільства, сприяє зростанню цінності інформації та комунікаційних процесів, обумовлює інтенсифікацію впливу інформації на суспільство в цілому та кожну людину окремо. Цей підхід до створення глобального інформаційного суспільства передбачає обов'язковість визнання основоположної ролі інформаційно-комунікативних технологій для розвитку «електронної демократії», зміцнення інститутів громадянського суспільства, зміни характеру відносин «громадянин-держава», «суспільство-держава».

Також існує *інтегративний підхід*, який поєднує радикально-глобалістський, комунікативно-мережевий та соціотехнічний підходи. На думку Ю. Габермаса, для існування світової громадськості потрібні три умови: швидкісні і технічно «просунуті» мас-медіа глобального масштабу; виникнення багатьох локальних знакових об'єктів, а також транснаціональної громадськості з представниками в окремих регіонах; стала конфігурація громадянських, державних та інтернаціональних структур, необхідних для створення міжнародної громадськості [13].

Можна стверджувати, що в сучасному науковому дискурсі все активніше розробляються основи нового підходу до глобального інформаційного суспільства. Умовно його можна визначити як *транснаціонально-громадянський*. Він трактує інформаційне суспільство як феномен громадянського суспільства в період розвитку «цифрової епохи», що обумовлена розвитком глобальних ЗМІ та ЗМК. Системними елементами цього унікального соціополітичного явища та культурно-духовного феномену є масові міжнародні неурядові об'єднання («антиглобалісти», пацифісти та ін.).

Прихильники цього підходу вважають результатом трансформації політичної системи сучасного світу створення «глобального» або «транснаціонального» громадянського суспільства, як нового самостійного актора світової політики. Різниця у концептуальному баченні полягає лише у визначенні часових рамок його існування (або з 90-х рр. ХХ ст., або з ХVІІІ ст.) [14]. Визначним чинником становлення «глобального інформаційного суспільства» є феномен нашого часу – розвиток і поширення інформаційно-комунікативних технологій, які створюють нові можливості для виходу організацій громадянського суспільства на транснаціональний рівень і формування принципово нових форм децентралізації політичної та громадської організації індивідів (т.зв. «глобальної електронної агори» за М. Кастельсом). Основними рисами суспільства цього типу є: реальна

ефективна взаємодія людей, необмежений доступ до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб в інформаційних продуктах; підвищення демократичності, прозорості при реалізації власних повноважень у процесах прийняття політичних рішень, можливостей необмеженого публічного обговорення та громадянського контролю за актуальними політичними подіями; розширення можливостей для реальних масових акцій, виступів, зібрань; суперечливий характер комплексної сегментації глобального інформаційного суспільства [15, с. 54].

Формування глобального інформаційного суспільства відбувається під впливом прогресу нових інформаційних і телекомунікаційних технологій в процесі глобалізації ринків під необхідним координуючим контролем держави, підтриманням необхідного балансу для гармонійного залучення в глобальний інформаційний простір.

Одночасно сучасну глобалізацію варто визначати як процес структурування інформаційних потоків, означений чинниками, що експлікують зміст масової свідомості поза часовим і просторовим вимірами, визначають вподобання та орієнтації суспільства, тобто впливають на його «осучаснення». Тенденції до глобалізації інформації, пришвидшення руху інформаційних потоків та збільшення об'ємів інформації призводять до комплексу соціальних проблем у сучасному суспільстві. Адже в контексті інформаційного суспільства в епоху глобалізації «модернізація... – це макропроцес переходу від традиційного суспільства до модернового, від аграрного до індустріального, процес повної або часткової реконструкції суспільної системи з метою прискорення розвитку» [16, с. 256]. На думку ж російського вченого Л. Блохіна, модернізація – це «не просто зміни, що відповідають сучасним вимогам, а зміни, які диктуються ззовні, з зовнішнього середовища, оскільки зміни, спровоковані внутрішніми причинами, називають розвитком» [17]. Саме ці зміни виробляє, транслює і трансформує сучасне інформаційне суспільство в глобальному медіа-просторі для спрощення управління соціально-економічними, соціально-культурними та політичними процесами через комунікативні канали.

Глобалізація сприяла швидкому прогресу у сфері інформаційних, транспортних, комунікаційних технологій. Впродовж останніх двох десятиліть глобалізаційні комунікатори збільшили свої інформаційні можливості більш ніж у тисячу разів завдяки прогресу системи Інтернет, яка остаточно перетворила світ на «глобальне село» [18]. Складну інформаційну систему активно використовують у промисловості, торгівельній і фінансовій сферах.

Культурно і соціально глобалізацію пов'язують також з тим, що процес формування людства (у планетарному масштабі) визнається історично незавершеним, потребує подальшої гармонізації та максимальної уніфікації усіх сфер життя суспільства. Процес творення об'єднання універсалізованих особистостей, які мислять однаково та розуміють один одного, супроводжується дисонансом і конфліктами в різних галузях функціонування суспільства (економічній, військовій, політичній, релігійними, культурній тощо). Виникає сучасна концепція, яка пояснює причини, наслідки, способи

та методи ведення і вирішення цих конфліктів в інформаційному просторі, яка отримала назву «інформаційна війна».

Реалії сучасного світу в умовах глобалізації суттєво збільшили значення ролі та місця інформаційного суспільства в межах інформаційного простору як об'єкта інформаційного протистояння. Варто підкреслити значний потенціал і перспективи розвитку концепції інформаційного суспільства як способу осмислення сучасної стадії розвитку людської цивілізації. Різноманітні інформаційні технології і мережі пов'язують людей у світовому співтоваристві та призводять до якісних змін у стилі мислення, у способі бачення, оцінки та розуміння дійсності. Але одночасно виникає проблема гармонійного залучення особистості в інформаційно-комунікаційне середовище, у якому вона існує несвідомо. Адже глобалізаційні процеси змінюють не лише суспільство як множину індивідів на певній території, а й передовсім впливають на перетворення індивідуальної свідомості, ролі та суспільної значимості особистості.

Концепція інформаційного суспільства не є завершеною та достатньо модернізованою, у сучасному науковому дискурсі вона швидше існує як осмислення продуктивного способу сприйняття і усвідомлення реалій сучасного світу, що характеризується гіперболізацією значення ролі та місця інформаційного суспільства в глобальному інформаційному просторі.

Джерела та література

1. Ильин И.В. Глобалистика в контексте политических процессов : дисс. ... д-ра. полит. наук : 23.00.04 / Ильин Илья Вячеславович; [место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова]. – Москва, 2011. – 428 с.
2. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. – London: Sage Publications Ltd, 1992. – 224 p. – P. 25-31.
3. Северинчик О.П. Маніпулятивний аспект діяльності ЗМІ / О. П. Северинчик // Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: Збірник наукових праць – ДНУ, 2008. – С. 326–329.
4. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
5. Воронкова В. Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: вид-во ЗДІА, 2010. – 272 с.
6. Валлерстайн І. Глобалізація або вік змін? Довгостроковий погляд на шлях розвитку світової системи / І. Валлерстайн // Глобалізація. Регіоналізація. Регіон. політика. – Луганськ : Альма матер – Знання, 2002. – С. 49-67.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; под общ. ред. К. Королева; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М. : АСТ, 2003. – 603 с.
8. Giddens A. The third way: the renewal of social democracy [Електронний ресурс] / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1998. – 166 р. – Режим доступу: <http://www.lib.miamioh.edu/multifacet/record/mu3ugb2687994>

9. Буряк В. Актуальные проблемы философии. Методологические основания экономического знания, постиндустриальное общество, глобализация / В. Буряк. – Симферополь, Атика, 2006. – 182 с.

10. Основи демократії: підруч. для студ. вищ. навч. закл.; ред. Антоніна Колодій. – 3-тє вид., оновлене і доп. – Л. : Астролябія, 2009. – 832 с. – С. 718.

11. Прайс М. Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность / М. Прайс. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 336 с.

12. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции / В.В. Буряк. – Симферополь: Диайпи, 2011. – 152 с.

13. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас. – Львів : Літопис, 2000. – 318 с.

14. Van Audenhove L., Cammaerts B., Frissen V., Engels L. & Ponsioen A. (2002) Transnational Civil Society in the Networked Society: A study on the relation between ICTs and the rise of a transnational civil society / L. Van Audenhove etc.// Study in the framework of TERRA 2000, EU Project under IST 2000 for Institute of Infonomics. – P. 17–23.

15. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – М.: У-Фактория, 2004. – 328 с.

16. Козловец Н.А. Национальная идентичность в контексте модернизационных процессов / Н.А. Козловец // Гілея. – 2013. – № 65. – С. 255–262.

17. Блохин Л.Ф. Традиционные экосоциальные системы как основа устойчивого развития в тропиках (на примере Западной Африки) / Леонид Федорович Блохин // Человек: образ и сущность (гуманитарные аспекты). Биосфера, ноосфера и экология. Ежегодник ИНИОН РАН. – М., 1999. – С. 44–66.

18. Маклюэн Г. М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры [Электронный ресурс]; перевод с англ. и прим. А. Юдина. – М., 2003 // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа: URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/3568>

**Тетяна Борко
м. Миколаїв**

ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Актуальною проблемою сучасної вищої освіти є підвищення якості підготовки фахівців документознавців, що безпосередньо пов'язано з перспективами інвестування інтелектуального капіталу в майбутній розвиток інформаційного сектору України. Теоретичні знання, практичні уміння та компетенції майбутніх фахівців документознавців, сформовані у процесі професійної підготовки вищої школи, закладають підґрунтя для якісної професійної діяльності. Ураховуючи актуальність впровадження компетентнісного підходу до розроблення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх документознавців у закладах вищої освіти, особлива увага в організації навчально-виховного процесу повинна приділятися